

Feminism as a Tool of Statecraft: Analyzing the New Western Approach to Iran Through the Lens of Feminist Foreign Policy

Majid

Dehbeneh*

Roohi

Associate Professor, Department of
Political Sciences, Islamic Azad University, Rasht
Branch, Rasht, Iran

Introduction

Achieving foreign policy objectives has historically relied on a range of instruments. They are commonly categorized into three types: diplomatic, military, and economic. In recent years, however, a new concept known as *feminist foreign policy* (FFP) has been introduced into this repertoire. This approach is generally understood as emphasizing the promotion of gender equality and increasing the effectiveness and representation of women and marginalized groups in foreign policy decision-making processes. Recent scholarship suggests that Western policymakers and analysts increasingly employ gender as an analytical level to better understand power dynamics

* Corresponding Author: maj54.ir@iau.ac.ir

How to Cite: Rohi Dehbeneh, M, (2026), "Feminism as a Tool of Statecraft: Analyzing the New Western Approach to Iran Through the Lens of Feminist Foreign Policy", *Political Strategic Studies*, Vol. 28, No. 56, 1-40. Doi: [10.22054/QPSS.2025.86495.3621](https://doi.org/10.22054/QPSS.2025.86495.3621).

within authoritarian regimes. Proponents of this perspective argue that rebalancing historically entrenched structures of power through gender-sensitive constructs can generate deep changes in both the domestic and foreign policies of countries such as Iran, Russia, and China.

The present study aimed to examine and explain the concept of FFP from both theoretical and practical perspectives. The research questions are as follows: First, how can FFP be conceptualized and explained from a theoretical perspective? Second, what are the core instruments, tactics, and practical objectives underpinning FFP, and in what ways do these align with the strategic interests of Western states? Finally, how can the approaches and objectives of European and American FFP toward the Islamic Republic of Iran be identified, and what are the resulting political–theoretical implications and consequences of such policies?

Literature Review

A notable study in the field of FFP is *Feminist Foreign Policy in Theory and in Practice: An Introduction* (Foster and Markham, 2023). This study examines how feminist approaches to foreign, development, and trade policy are implemented by governments at both multilateral and national levels. Vernon (2022), in the article “Sexuality, Gender, and Colonial Violence of Humanitarian Intervention,” addressed this issue by arguing that gender functions as a normative framework underpinning humanitarian interventions. In “Iran Is No Litmus Test for Germany’s Feminist Foreign Policy,” Parkes et al. (2023) contend that the protests and unrest in Iran in 2022 may signal the potential for structural transformations that could

emerge from a feminist revolution, and they call for the adoption of a more assertive and proactive German approach in this regard. Moreover, Adebahr and Mittelhammer dedicated a series of reports and articles to the significance of adopting an FFP toward Iran. For instance, in the 2020 paper titled “A Feminist Foreign Policy to Counter Iran: Assessing EU Options,” they argue that—based on a revised understanding of Iran’s power structures—the European Union should articulate a more comprehensive and inclusive conception of security and national interests.

Materials and Methods

The current research employed a qualitative methodology and an approach rooted in foresight analysis. It qualitatively examined Western policies toward Iran by drawing on policy documents, official statements, analytical reports, and relevant scholarly literature. It then identified the operative components of these policies—their instruments, tactics, and objectives—and evaluated both their practical performance and their broader political-theoretical implications.

Results and Discussion

On 2 December 2014, Sweden’s Foreign Minister Margot Wallström became the first to introduce FFP as a concrete initiative aimed at advancing gender equality. In the years that followed, several countries announced their intention to adopt the principles of FFP. This approach refers to a public policy framework in which interactions with other states, movements, and non-state actors are shaped by priorities such as peace, gender equality, and environmental

sustainability. It seeks to challenge and transform colonial, racist, and patriarchal power structures. Advocates contend that implementing feminist foreign policies and articulating a coherent political framework grounded in gender-sensitive strategies can facilitate interstate alliances and help bring about meaningful changes in national foreign policy.

A broadened conception of security, a critical examination of power relations, and the recognition of women's political agency in foreign policy and diplomacy constitute the three core elements that define the transformed character of the FFP approach. The feminist approach to foreign policy pursues key objectives such as promoting substantive social and political change within authoritarian regimes. It aims to address longstanding imbalances in power structures and resolve international disputes and conflicts with revisionist states. Gender-sensitive foreign policy foregrounds gender constructs and redefines dichotomies such as feminine/masculine, weak/strong, and rational/emotional. It seeks to examine power dynamics embedded in these dichotomies within and between states, viewing them as significant factors shaping international relations and policies.

Following the upheavals and unrest in Iran in 2022, the European Union noted that changes in Iran could be driven by a feminist revolution, thus emphasizing the pivotal role of gender and women in shaping its policy choice. In the United States, some analysts began to advocate shifting away from a maximum-pressure strategy toward a feminist approach to Iran. The FFP approach seeks to address the root causes of conflict and violence and to advance a more comprehensive understanding of security. Its central objective is to transform

policymaking and international engagement over the long term by incorporating diverse voices and prioritizing human security. When applying a feminist lens to European and U.S. policy toward Iran, primary attention is directed toward documenting and responding to widespread human rights concerns. In addition, such an analysis tends to examine and evaluate the impact of Iran's policies and measures on marginalized groups and minorities, including Kurds, Baluchs, Baha'is, Afghan refugees, and other vulnerable populations.

Conclusion

The current analysis examined FFP as an innovative instrument for advancing foreign policy objectives. It tried to delineate the assumptions and principles of FFP, evaluate the approaches of various countries in this regard, and assess both the general and case-specific objectives of FFP in relation to Iran. The findings indicate that the feminist approach seeks to decode power structures and enhance women's representation in politics. Rather than privileging state-centric conceptions of security, it emphasizes human security and aspires to foster greater peace and stability in the international system by incorporating female voices into foreign policy and diplomacy. The approach also extends to issues of nuclear policy and disarmament, highlighting its relevance to security governance across multiple levels. FFP can yield deeper understanding of Western policies toward Russia, China, and particularly Iran. The gender-sensitive logic underpinning Western policy toward Iran—especially in the aftermath of the events of 2022—provides notable explanatory insight into

policy choices and discourses. Moreover, FFP functions as a strategic narrative that aligns with and advances Western norms as opposed to traditionalist paradigms. Thus, the West tends to rely on FFP to advance its hegemonic neoliberal order and discourse.

Keywords: Iran, The West, Feminist Foreign Policy, Gender Constructs, Feminist Revolution

فمنیسیم به عنوان ابزار کشورداری؛ تحلیل رویکرد جدید غرب در قبال ایران از دریچه سیاست خارجی فمینیستی

مجید روحی دهبه * ID دانشیار گروه علوم سیاسی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

چکیده

در سال‌های اخیر به مجموعه ابزار سیاست خارجی، مفهوم جدیدی با عنوان «سیاست خارجی فمینیستی» افزوده شده است که در رایج‌ترین برداشت بر ترویج برابری جنسیتی، ارتقای سطح کارآمدی و نمایندگی زنان و گروه‌های حاشیه‌ای در فرایندهای سیاست خارجی تأکید دارد. هدف اساسی این مقاله، تبیین مفهوم «سیاست خارجی فمینیستی» و بررسی نقش آن در سیاست خارجی کشورهای غربی به‌ویژه در رابطه با ایران است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که سیاست خارجی فمینیستی با بازتعریف جایگاه زنان و گروه‌های حاشیه‌ای در فرایندهای تصمیم‌گیری سیاست خارجی، اهدافی چون ایجاد تغییرات عمیق در سیاست داخلی و خارجی کشورها با اصلاح عدم تعادل تاریخی ساختارهای قدرت و توجه به امنیت انسانی را دنبال می‌کند. در ایران نیز به‌ویژه بعد از ناآرامی‌های ۱۴۰۱، غرب با محور قرار دادن جامعه مدنی، زنان و گروه‌های حاشیه‌ای، با شناسایی و تحلیل برساخته‌ها و دوگانه‌انگاری‌های جنسیتی، رویکرد فمینیستی را به مثابه راهبردی نوین و جامع برای ایجاد تغییرات در سیاست داخلی و خارجی می‌نگرد. روش این مقاله کیفی و بر اساس تحلیل محتوا صورت گرفته است. نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که برخلاف اصول اعلامی سیاست خارجی فمینیستی، در عمل این سیاست به ابزاری برای فشار سیاسی یا فرهنگی علیه کشورهای مخالف غرب تبدیل شده است.

واژگان کلیدی: ایران، غرب، سیاست خارجی فمینیستی، برساخته‌های جنسیتی، انقلاب فمینیستی.

مقدمه

دستیابی به اهداف و مقاصد سیاست خارجی همواره از طریق ابزارهای متنوعی صورت پذیرفته است. عمده‌ترین این ابزارها هم غالباً در سه مقوله دیپلماتیک، نظامی و اقتصادی جای می‌گیرند. این ابزارها که می‌توان آن‌ها را در قالب «کشورداری»^۱ نیز تعریف و تئوریزه کرد، همواره در شکل‌گیری و پیشبرد منافع و نفوذ قدرت‌های غربی اثرگذار بوده است. برای نمونه، «کشورداری اقتصادی» یا همان استفاده از ابزارهای اقتصادی نظیر تحریم‌ها، فشارهای مالی و دیگر انواع مجازات‌های اقتصادی، یکی از راهکارهای اصلی آمریکا و اروپا در راستای تغییر سیاست‌های کشور هدف شمرده می‌شود. در این چارچوب، کشورهای غربی به رهبری آمریکا همواره سعی داشته با کمک ابزارهای اقتصادی، بر سیاست‌های داخلی و خارجی کشورهایی مانند ایران، کره شمالی، روسیه و چین تاثیر گذارند.

در سال‌های اخیر به این مجموعه ابزار، مفهوم جدیدی با عنوان «سیاست خارجی فمینیستی» افزوده شده است. اگرچه سابقه فمینیسم در روابط بین‌الملل دیرینه است، اما ورود رسمی و عملی آن در سیاست خارجی، تاریخچه کوتاهی دارد. این مفهوم از طریق بیانیه‌ها و رویکردهای برخی رهبران سیاسی مانند سخن‌رانی‌های خانم مارگوت والستروم، وزیر خارجه سابق سوئد، به ادبیات سیاست خارجی وارد شد و در حال حاضر برخی از کشورهای جهان خود را طرفدار سیاست خارجی فمینیستی معرفی می‌کنند.

اگرچه تعریف دقیقی از مفهوم سیاست خارجی فمینیستی وجود ندارد و تعاریف متنوعی ارائه می‌شود، اما رایج‌ترین برداشت بر ترویج برابری جنسیتی، ارتقای سطح کارآمدی و نمایندگی زنان و گروه‌های حاشیه‌ای در فرایندهای سیاست خارجی تمرکز می‌کند. مطالعات اخیر نشان می‌دهد که غرب با تمرکز بر جنسیت به عنوان یک سطح تحلیل، به دنبال فهم پویایی‌های قدرت در نظام‌های اقتدارگرا برآمده است. طرفداران این رویکرد بر این باورند که با اصلاح تعادل تاریخی ساختار قدرت از طریق برساخته‌های

1. Statecraft

جنسیتی، می‌توان تغییرات عمیقی در سیاست داخلی و خارجی کشورهایی مانند ایران، روسیه و چین ایجاد کرد. از دیدگاه این رویکرد، زمانی که ابزارهای اقتصادی، سیاسی و نظامی در فشار بر ایران، روسیه و چین پاسخ لازم یا اثر مورد انتظار را به همراه ندارند، سیاست خارجی فمینیستی می‌تواند نقش تکمیل‌کننده‌ای در دستیابی به اهداف غرب ایفا کند. بر این اساس این مقاله به تبیین مفهوم «سیاست خارجی فمینیستی» و بررسی نقش آن در سیاست خارجی کشورهای غربی به ویژه در رابطه با جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. پرسش‌های اصلی که این پژوهش به دنبال پاسخگویی بر آنها برآمده است عبارتند از: چگونه می‌توان «سیاست خارجی فمینیستی» را از منظر نظری توضیح داد؟، ابزارها، تاکتیک‌ها و اهداف عملی سیاست خارجی فمینیستی چیست و چگونه در سطح راهبردی با منافع غرب همسو شده است؟ و در نهایت رویکرد و اهداف سیاست خارجی فمینیستی اروپا و آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران، چگونه قابل تشخیص است و پیامدهای سیاستی - نظری آن کدامند؟ در پاسخ می‌توان بیان کرد که سیاست خارجی فمینیستی با بازتعریف جایگاه زنان و گروه‌های حاشیه‌ای در فرایندهای تصمیم‌گیری سیاست خارجی، پارادایم جدیدی را در حوزه دیپلماسی و اجرای سیاست خارجی دنبال می‌کند. اهداف عملی آن، اصلاح عدم تعادل تاریخی ساختارهای قدرت، تغییرات عمیق در ساختار سیاسی و اجتماعی کشورها و از این طریق حل اختلافات غرب با کشورهای مخالف خود است. در مورد ایران نیز غرب با تمرکز بر جامعه مدنی، زنان و گروه‌های حاشیه‌ای، شناسایی و تحلیل برساخته‌ها و دوگانه‌انگاری‌های جنسیتی و بزرگ‌نمایی آن، به دنبال تغییر پارادایم خود از امنیت سخت و فشار حداکثری به امنیت انسانی و نرم است و حل ریشه‌ای مشکلات خود با ایران را از این طریق ارزیابی می‌کند.

روش این مقاله کیفی است و با رویکردی آینده‌نگر-تحلیلی، مستندات سیاستی، بیانیه‌های رسمی، گزارش‌های تحلیلی و مقالات و کتب موجود، سیاست‌های غرب علیه ایران را به صورت کیفی تحلیل و سپس به استخراج مؤلفه‌های عملیاتی ابزارها، تاکتیک‌ها، اهداف و ارزیابی کارکردهای سیاستی و پیامدهای سیاستی - نظری آنها می‌پردازد.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که سیاست خارجی فمینیستی می‌تواند به‌عنوان یک چارچوب تکمیلی برای تبیین و تکوین ابزارهای فشار غرب علیه کشورها و از جمله ایران عمل کند. پیامدهای سیاستی آن برای جمهوری اسلامی ایران، دربردارنده جنبه‌های روانی- سیاسی، اقتصادی و دیپلماتیک است که از طریق تغییر روایت‌ها، برساختگی جنسیت و ساختار قدرت مردانه صورت می‌گیرد. نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که غرب با اتخاذ سیاست خارجی فمینیستی ایجاد تغییرات عمیق و پایدار در ایران را مدنظر دارد. در واقع می‌توان استدلال کرد که اروپا و آمریکا با رویکردی فمینیستی به سیاست خارجی، با فراهم آوردن مجموعه‌ای از گفتمان‌ها، ابزارهای سیاستی و کارویژه‌های اجرایی در کنار سایر ابزارها، تقویت مشروعیت و کارآیی تصمیمات سیاست خارجی خود علیه کشورهایی چون روسیه، چین و به‌ویژه ایران را پیگیری می‌کنند.

پیشینه پژوهش

یکی از پژوهش‌های مهم در حوزه سیاست خارجی فمینیستی، اثر فاستر و سوزان مارکهام^۱ (۲۰۲۳) با عنوان «مقدمه‌ای بر سیاست خارجی فمینیستی در نظریه و عمل»^۲ است که به تحلیل نحوه اجرای سیاست‌های خارجی، توسعه‌ای و تجاری فمینیستی از سوی دولت‌ها در سطوح چندجانبه و ملی می‌پردازد و نقش منحصر به فرد دولت ایالات متحده را در عرصه جهانی بر اساس مطالعات موردی بررسی می‌کند.

ورنون^۳ (۲۰۲۲) نیز در مقاله «جنسیت، زنان و خشونت استعماری مداخله بشردوستانه»^۴ به این مسأله پرداخته است که چگونه جنسیت به‌عنوان هنجاری برای مداخلات بشردوستانه عمل می‌کند. وی در این مقاله نشان می‌دهد که غرب، با دوتایی کردن موضوعات و روایت‌هایی که منطبق بر منافع تمدنی است رویکردی از فمینیسم ارائه می‌دهد که به لحاظ فرهنگی و سیاسی، غالباً در راستای اهداف استعماری و هژمونیک آنها قرار دارد.

1. Stephenie Foster, Susan A. Markham

2. Feminis Foreign Policies in Theory and in Practice: An Introduction

3. Patrick Vernon

4. Sexuality, Gender, and Colonial Violence of Humanitarian Intervention

ترو، امیراحمدی و راس^۱ (۲۰۲۳)، در مقاله‌ای با عنوان «آپارتاید جنسیتی در ایران، واکنش‌های سیاست خارجی^۲»، از همه کشورها به‌ویژه کشورهایی که از ارزش‌های دموکراتیک، حقوق بشر و برابری جنسیتی دفاع می‌کنند، می‌خواهند که گزینه‌های عملی سیاست خارجی از جمله تدوین آپارتاید جنسیتی را به‌عنوان جنایت علیه بشریت از طریق قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل و سایر نهادهای چندجانبه به‌عنوان ابزاری برای پاسخگو کردن ایران اجرا کنند.

بارلو، اکبرزاده و نصیرپور (۲۰۲۳)، در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی گفتگو محور از تلاش زنان مهاجر برای ایجاد تغییر رژیم در ایران^۳»، با مطالعه شش سازمان زنان ایران در خارج از کشور و با روش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، اهداف و استراتژی‌های آنها و اینکه چگونه می‌توانند به تغییر در سرزمین مادری خود کمک کنند را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. پارکز و دیگران^۴ (۲۰۲۳)، در مقاله‌ای با عنوان «ایران معیار مناسبی برای سیاست خارجی فمینیستی آلمان نیست^۵»، پس از وقوع اعتراضات و ناآرامی‌های ۱۴۰۱ در ایران، با اشاره به اینکه تغییر در ساختارهای ایران می‌تواند محصول یک انقلاب فمینیستی باشد، بر اتخاذ رویکرد جسورانه‌تر و فعال‌تر آلمان در این زمینه تأکید کردند.

لال و گراهام^۶ (۲۰۲۱) در مقاله «چگونه یک سیاست خارجی فمینیستی جهان را تغییر خواهد داد»، ضمن بررسی سیاست خارجی فمینیستی در آمریکا، کانادا و دیگر کشورها، بر ضرورت و اهمیت اتخاذ سیاستی فمینیستی توسط ایالات متحده تأکید نموده‌اند. آنها معتقدند که این رویکرد می‌تواند نقش اساسی در تحولات جهانی و تغییراتی بنیادین در رویکردهای نوین سیاست خارجی ایفا کند.

1. Jacqui True, Amir Ahmadi, Alison Ross

2. Gender Apartheid in Iran: Foreign Policy Responses, Australian Feminist Foreign Policy Coalition

3. A Dialogical Appraisal of Diasporic Women's Work to Impactchange in Iran

4. Roderick, Parkes, Dana, Schirwon, Leonie, Stamm

5. Iran Is No Litmus Test for Germanys Feminist Foreign Policy

6. Rollie Lal, Shirly Graham

جی مک اینس^۱ و دیگران (۲۰۲۲ و ۲۰۲۴) در مجموعه‌ای از مقالات، بر اینکه چگونه جنسیت به عنوان یک سطح تحلیل می‌تواند در ارتقای امنیت ملی و تقویت نقش بازدارندگی ایالات متحده در رقابت‌های استراتژیک با چین، روسیه و ایران مؤثر باشد، پرداخته‌اند.

آدبهر و میتلهامر^۲ (۲۰۲۰، ۲۰۲۳)، در گزارش‌ها و مقالات متعدد خود بر اهمیت اتخاذ سیاست خارجی فمینیستی در قبال ایران تأکید کرده‌اند. در یکی از این گزارش‌ها با عنوان «یک سیاست خارجی فمینیستی برای مقابله با ایران: ارزیابی گزینه‌های اتحادیه اروپا»^۳ توصیه می‌کنند که بر اساس فهمی نوین از ساختار قدرت در ایران، دیدگاهی فراگیر و جامع در قبال امنیت و منافع ملی ترسیم شود. در مقاله دیگری با عنوان «زن، زندگی، آزادی: سیاست خارجی فمینیستی آلمان در قبال ایران»^۴، ضمن تأکید بر حمایت از جامعه مدنی چندگانه و دموکراتیک ایران، خواستار تغییر اولویت‌ها و تمرکز سیاست خارجی اروپا در قبال ایران از منظر فمینیستی شدند.

روش پژوهش

برای فهم رویکرد سیاست خارجی فمینیستی، ابزارها و اهداف آن، از روش کیفی و رویکرد تحلیل محتوا بهره برده شد. برای این منظور، اظهارات کلیدی رهبران و مقامات سیاسی، گزارش‌های تحلیلی اندیشکده‌ها، سایت‌ها و رسانه‌های غربی به‌ویژه مقالات علمی که در این زمینه نوشته شده بود، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند. این مقاله چند دستاورد مهم دارد از جمله اینکه تحقیق ما به دانش فمینیستی فراملی علیه کشورها و به‌ویژه ایران کمک زیادی می‌کند. علاوه بر این با توجه به اینکه جمهوری اسلامی ایران با تهاجم همه‌جانبه غرب مواجه است، درگیر مسائل داخلی و به‌ویژه حجاب شده است؛ لذا بررسی و تحلیل زوایا، ابعاد و اهداف رویکرد غرب در قبال ایران از دریچه فمینیستی بسیار مهم و ضروری می‌نماید.

1. Kathleen McInnis

2. Cornelius, Adebahr, Barbara Mittelhammer

3. A Feminist Foreign Policy with Iran?, Assessing the EU's Options

4. Woman. Life. Freedom: "A German Feminist Foreign Policy towards Iran"

مبانی سیاست خارجی فمینیستی

نقطه مرجع بین‌المللی و هنجاری برای ادغام اصول فمینیستی در سیاست خارجی دولت‌ها، دستور کار زنان، صلح و امنیت سازمان ملل متحد (UN) است که در سال ۲۰۰۰ و با تصویب قطعنامه ۱۳۲۵ شورای امنیت پایه‌گذاری شد. این قطعنامه به صراحت از تمام طرف‌ها می‌خواهد مشارکت زنان را افزایش دهند، دیدگاه‌های جنسیتی را در تلاش‌های سازمان ملل در زمینه صلح و امنیت وارد سازند و اقدامات ویژه‌ای در حفاظت از زنان و دختران در برابر تمامی اشکال خشونت مبتنی بر جنسیت انجام دهند. قطعنامه ۱۳۲۵ و قطعنامه‌های بعدی، ساختاری هنجاری و نهادی ایجاد کردند که «رفتار دولت‌ها را در سه عنصر مرتبط یعنی مشارکت زنان، ماهیت جنسیتی درگیری و اولویت‌های زنان پس از درگیری»، استانداردسازی، نظارت و تنظیم می‌نماید (Aran & Brummer, 2024: 361).

با این حال، هرچند دستور کار زنان، صلح و امنیت نقش مهمی در ظهور سیاست خارجی فمینیستی ایفا کرده است، ولی این دستور کار به‌طور کامل جامع نبوده و نتوانسته تمامی ابعاد آن را تبیین کند. پس از اعلامیه‌هایی از سوی برخی کشورها از جمله سوئد به‌ویژه بیانیه مارگوت السترم، وزیر خارجه سوئد، در دوم دسامبر ۲۰۱۴ که سیاست خارجی فمینیستی را به‌عنوان یک اقدام عملی برای تحقق برابری جنسیتی معرفی کرد، این مفهوم به‌طور جدی‌تری در عرصه بین‌المللی مورد توجه قرار گرفت. پس از آن برخی کشورها اعلام کردند که از اصول سیاست خارجی فمینیستی پیروی خواهند کرد.

گرچه در حوزه سیاست خارجی فمینیستی تاکنون توافقی کلی درباره رویکردها و نتایج آن حاصل نشده است، اما به‌طور کلی سیاست خارجی فمینیستی به سیاست‌گذاری عام دولتی اطلاق می‌شود که تعاملات کشور با سایر دولت‌ها، جنبش‌ها و بازیگران غیردولتی را به گونه‌ای تعریف می‌کند که صلح، برابری جنسیتی و پایداری محیط زیست در اولویت قرار گیرد. این سیاست حقوق بشر همگان را پاس می‌دارد آن را ترویج و محافظت می‌نماید. به دنبال برهم زدن ساختارهای قدرت استعماری، نژادپرستانه، مردسالارانه است. همچنین منابع قابل توجهی از جمله تحقیقات علمی را برای تحقق این چشم‌انداز در نظر

می‌گیرد. اجرای این سیاست، عمدتاً از طریق همکاری با فعالان، گروه‌ها و جنبش‌های فمینیستی در داخل و خارج کشور انجام می‌شود (Thompson et al., 2020: 04). طرفداران این رویکرد معتقدند که با اتخاذ سیاست‌های خارجی فمینیستی و تدوین یک چهارچوب سیاسی منسجم در حوزه راهبردهای جنسیتی و بهره‌مندی هرچه بیشتر از حضور زنان و دختران، می‌توان امکان ایجاد اتحاد میان دولت‌ها و تغییرات در سیاست خارجی کشورها را فراهم ساخت. در واقع سیاست خارجی فمینیستی نه تنها به جست‌وجوی راه‌حل‌های نوین در فرآیندهای دیپلماسی است، بلکه تلاش می‌کند تا پارادایم‌های جدیدی در تفکر و اجرای سیاست‌های بین‌المللی پدید آورد (Bernarding & Kristine, 2022). هر چند این رویکرد تا حدودی به نظریه‌های دیگر روابط بین‌الملل مانند دیدگاه‌های انتقادی یا اخلاقی، رویکردهای سازه‌نگاری اجتماعی و تفکر پسااستعماری نزدیک می‌شود، اما از مزایای تحلیلی مهمی نیز برخوردار است. یکی از مزایای عمده این است که سیاست خارجی فمینیستی در جهت هم‌پوشانی با گفتمان جریان اصلی سیاست خارجی قرار می‌گیرد، در حالی که سایر رویکردهای مذکور غالباً در زمینه‌های تخصصی و آکادمیک باقی مانده و در فضای عملیاتی از تأثیرگذاری کمتری برخوردارند.

از سوی دیگر، سیاست خارجی فمینیستی به نقد ناکارآمدی رویکردهای سنتی در تحلیل روابط قدرت می‌پردازد و معتقد است که این نظریات، در تداوم و تثبیت ساختارهای قدرت و نابرابری‌های ساختاری نقش دارند (Aggestam et al., 2019: 23-39). به‌طور کلی سیاست خارجی فمینیستی خواستار تحولی بنیادی در سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی است.

سه عنصر کلیدی، ویژگی‌های دگرگون شده رویکرد سیاست خارجی فمینیستی را تشکیل می‌دهند و آن را از دیگر رویکردهای فمینیستی در روابط بین‌الملل و سیاست خارجی متمایز می‌سازند. این عناصر شامل موارد زیر است:

الف- تعریف گسترده از امنیت: طرفداران رویکرد فمینیستی معتقدند که نمی‌توان تمام مسائل امنیتی را از طریق ابزارهای نظامی حل کرد. برای رفع نگرانی‌های اساسی و

تهدیداتی چون سلامت جهانی، تغییرات اقلیمی، امنیت اقتصادی و ایمنی شخصی، می‌توان از طریق سیاست خارجی فمینیستی اقدام کرد. این نگرانی‌ها فراتر از مرزهای دولت‌ها و نظامی است و سیاست‌ها و برنامه‌های داخلی و بین‌المللی باید به شکل فعال، به حفظ و تقویت انواع امنیت انسانی بپردازد (Markham & Foster, 2024).

ب- رمزگشایی از روابط قدرت: یکی دیگر از عناصر کلیدی رویکرد سیاست خارجی فمینیستی، رمزگشایی از قدرت است و بر تفسیر و بازنگری ساختارهای قدرت در سطح جهانی تأکید می‌کند. بسیاری از ساختارهای قدرت پس از بررسی دقیق، بر پایه چارچوب‌های هنجاری پدرسالارانه استوار هستند. به علاوه، نهادهای موجود در عرصه صلح و امنیت غالباً بر اقتصادهای سیاسی نابرابر اتکا دارند که به تداوم عدم تعادل‌های ساختاری قدرت کمک می‌کند. بنابراین، هدف اصلی سیاست خارجی فمینیستی، تغییر روابط قدرت مبتنی بر جنسیت یعنی توازن فعال و تعامل با این ساختارها است (Davies & True, 2019). در این رویکرد، پرسش اساسی این است: «چه کسی قدرت را در دست دارد و چرا افراد یا گروه‌های حاکم تمایل دارند آن را ترک نکنند؟».

پ- به رسمیت شناختن عاملیت سیاسی زنان در سیاست خارجی و دیپلماسی: یکی از مهم‌ترین ویژگی‌ها و عناصر سیاست خارجی فمینیستی، تقویت و ارتقای نقش و توانمندی زنان و گروه‌های حاشیه‌ای در سیاست‌گذاری خارجی است. بر اساس این رویکرد، نقش‌آفرینی زنان، چه در جایگاه رهبران سیاسی مانند وزیران خارجه و چه در مقام‌های دیگر، می‌تواند تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر فرم و محتوای سیاست‌های خارجی و به‌ویژه اولویت‌دادن به مسائلی مانند تقویت صلح و کاهش تمایل به استفاده از زور در روابط بین‌الملل داشته باشد. آنها معتقدند کشورهایی که برابری جنسیتی در آنها بیشتر است، کمتر دچار جنگ می‌شوند، شهروندان‌شان احساس امنیت بیشتری می‌کنند و از رفاه و امنیت عمومی بالاتری برخوردارند (True, 2012: 316).

در این دیدگاه، زنان نه صرفاً قربانیانی که نیازمند حمایتند، بلکه به‌عنوان عاملان و تامین‌کنندگان امنیت چندوجهی در نظر گرفته می‌شوند. بنابراین، رویکرد فمینیستی در سیاست خارجی بر کاهش موانع مشارکت برابر زنان و گروه‌های به حاشیه رانده تأکید

می‌کند و تمرکز آن بر به رسمیت شناختن عاملیت زنان به عنوان کارگزاران سیاسی است. این یعنی تضمین دسترسی زنان به ابزار، اطلاعات و منابع لازم برای تأثیرگذاری بر فرآیندهای تصمیم‌گیری در سطوح مختلف (Adebahr & Mittelhammer, 2020, Aggestam & True, 2020: 143-162).

جنبش‌ها و سازمان‌های زنان و جامعه مدنی، محرک‌های کلیدی سیاست خارجی فمینیستی هستند و همچنان نقش محوری را در اجرای این سیاست ایفا می‌کنند. بر این اساس، سیاست خارجی فمینیستی بر مشارکت فعال جامعه مدنی در فرآیندهای تدوین و اجرای سیاست‌های خارجی تأکید دارد. این رویکرد تضمین می‌کند که افراد و گروه‌هایی که تحت تأثیر تصمیمات سیاست‌گذاری قرار می‌گیرند، در فرآیند تدوین خط‌مشی‌ها مشارکت داشته باشند و دیدگاه‌های چندبعدی و متنوع در راهبردهای سیاست خارجی انعکاس یابد (Adebahr & Mittelhammer, 2020).

در نهایت، بسیاری از مدافعان رویکرد فمینیستی بر این باورند که این رویکرد، تنها به ادغام زنان در فرآیندهای سیاست خارجی و افزایش تمرکز بر برابری جنسیتی محدود نمی‌شود. بلکه هدف اصلی آن، بازنگری رادیکال‌تر و بنیادی‌تر مفاهیم و تعاملات بین‌المللی است. آنها به جای نگاه صرف دولت‌محور به امنیت ملی، خواهان تمرکز بر امنیت انسانی هستند و بر ضرورت برچیدن ساختارهای اقتصادی و سیاسی جهانی تأکید دارند که منجر به تداوم نابرابری‌های جنسیتی و سایر اشکال تبعیض، طرد و بی‌عدالتی می‌شود.

بررسی رویکرد فمینیستی به سیاست خارجی در کشورهای مختلف

الف - سوئد

در دسامبر ۲۰۱۴ میلادی، خانم مارگوت والستروم، وزیر خارجه سوئد، نخستین فردی بود که اعلام کرد قصد دارد سیاست خارجی فمینیستی را دنبال کند. وی منظور خود از این سیاست را تعهد عملی به برابری جنسیتی دانست. او در اظهارات خود بیان داشت: «نیمی از جمعیت، یعنی زنان، تاکنون به طور سیستماتیک از مطالعه روابط بین‌الملل کنار گذاشته

شده یا نادیده گرفته شده‌اند، و حال زمان آن رسیده است که در مذاکرات و رویکردهای بین‌المللی جای داده شوند» (Mehdizadeh & Niakoe, 2023: 153-154).

پس از این اظهارات، سوئد به‌عنوان کشوری پیشرو در عرصه سیاست خارجی، تلاش کرده است تا ایده‌ها و برنامه‌های خود در زمینه اجرای سیاست خارجی فمینیستی را تدوین کند و دستاوردهای برابری حقوق و نمایندگی زنان را در محور اقدامات دیپلماتیک قرار دهد. این رویکرد بر این فرض استوار است جوامعی که به برابری جنسیتی دست یافته‌اند از سلامت اجتماعی، اقتصادی و امنیتی بالاتری برخوردارند. اهمیت دادن به امنیت فردی و انسانی به‌جای امنیت صرف دولتی، جنبه اصلی این سیاست‌گذاری در سوئد محسوب می‌شود.

نقطه آغاز و سه ستون اصلی سیاست خارجی فمینیستی را «حقوق زنان»، «حمایت از منابع» و «ترویج افزایش نمایندگی زنان» تشکیل می‌دهد (Mehdizadeh & Niakoe, 2023: 156-158). همچنین برنامه اقدام سرویس خارجی ۲۰۱۹-۲۰۲۲ که شامل به‌روزرسانی‌های سالانه از سیاست خارجی سوئد است، این شش هدف کلان را به‌عنوان محورهای سیاست خارجی فمینیستی سوئد برشمرده است: بهره‌مندی کامل از حقوق بشر؛ رهایی زنان از خشونت‌های جسمی، روانی و جنسی؛ مشارکت در پیشگیری و حل و فصل درگیری‌ها و ایجاد صلح پس از جنگ؛ نفوذ و مشارکت سیاسی در تمامی حوزه‌های اجتماعی؛ توانمندسازی اقتصادی و سلامت و حقوق جنسی و باروری (Thompson et al., 2021: 3-4).

ب- کانادا

کانادا تعهد خود را نسبت به سیاست خارجی فمینیستی اعلام کرده است. جاستین ترودو، نخست‌وزیر سابق این کشور، در کمیته سازمان ملل در سال ۲۰۱۶ درباره وضعیت زنان، بر پایبندی کانادا به ترویج برابری جنسیتی در سطح جهانی تأکید کرد. در نوامبر ۲۰۱۷، دولت کانادا از دومین برنامه ملی خود در زمینه زنان، صلح و امنیت، موسوم به C-NAP¹،

1. Canadian National Action Plan on Women, Peace and Security DND Department of National Defense, Canada

رونمایی کرد که دوره فعالیت آن از ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۲ بود. هدف این برنامه، افزایش حضور زنان در ماموریت‌های صلح است (Mehdizadeh & Niakoe, 2023: 152). در همان سال، کانادا با هدف حمایت از سلامت زنان، کودکان و نوجوانان در سراسر جهان، به سیاست کمک‌های بین‌المللی فمینیستی پیوست. این کشور متعهد شد تا سال ۲۰۲۲ به صورت سالانه مبلغ ۱.۴ میلیارد دلار به دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی اختصاص دهد که در حوزه‌های تغذیه، خدمات بهداشتی و آموزش زنان در کشورهای در حال توسعه فعالیت می‌کنند. بخشی از این مبلغ، حدود ۷۰۰ میلیون دلار صرف ارتقای سلامت، حقوق جنسی و باروری و ریشه‌کن کردن خشونت علیه زنان شده است (Lal & Graham, 2021).

در سال ۲۰۲۱، سیاست خارجی فمینیستی کانادا بر رفع موانع ساختاری اساسی که مانع برابری جنسیتی می‌شوند، تأکید دارد. از جمله اقدامات آن، راه‌اندازی صندوق برابری است که در ژوئن ۲۰۱۹ به‌عنوان صندوق فمینیستی مستقل، با بودجه ۳۰۰ میلیون دلار از کمک‌های توسعه‌ای کانادا تأسیس شد. کانادا در حال حاضر از طریق ۳۲ پروژه در ۳۰ کشور و منطقه از جهان در حوزه‌هایی از قبیل برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان و دختران؛ کرامت انسانی، توسعه اقتصادی زنان، اقدامات اقلیمی، حکمرانی فراگیر و زنان، صلح و امنیت فعالیت می‌کند (Thompson et al., 2021: 5-6).

پ- فرانسه

فرانسه کشور دیگری است که سیاست خود را بر محور برابری جنسیتی استوار کرده است. این کشور، حمایت از حقوق زنان و جوامع مدنی فمینیستی را به‌عنوان راهی برای پاسداری از ارزش‌های فرانسوی می‌بیند. مقامات فرانسوی، این رویکرد را «دیپلماسی فمینیستی» نامیده‌اند و آن را به‌عنوان بخشی از استراتژی دیپلماتیک خود معرفی می‌کنند (Mehdizadeh & Niakoe, 2023: 153).

مقامات پاریس تأکید می‌کنند که باید تضمین شود اصول، هنجارها و قوانین حقوق بشر در سیاست‌گذاری‌های مرتبط با توسعه، مقابله با خشونت علیه زنان و دیگر بخش‌های مربوط ادغام شده است. همچنین در سیاست‌گذاری‌های فرانسوی، اطمینان حاصل می‌شود

که دیدگاه برابری جنسیتی در تمام سیاست‌ها و در همه سطوح و مراحل، توسط تمامی بازیگران ذی‌ربط در فرآیند سیاست‌گذاری در نظر گرفته می‌شود. علاوه بر این، فرانسه ریاست کمیته مشورتی برابری جنسیتی گروه هفت را بر عهده دارد که از سال ۲۰۲۳ فعال شده است.

ت- آلمان

آنالنا بربوک^۱، وزیر خارجه آلمان، با تأسیس پست «سفیر وزارت خارجه برای سیاست خارجی فمینیستی» و تهیه کاتالوگی هشتاد صفحه‌ای حاوی دستورالعمل‌هایی در زمینه برابری جنسیتی، تلاش کرد برابری جنسیتی و حقوق زنان را به اهداف اصلی سیاست خارجی آلمان تبدیل کند. همراه با او سونجا شولتسه^۲، وزیر همکاری اقتصادی و توسعه، استراتژی جدیدی در عرصه کمک‌های توسعه‌ای فمینیستی اعلام کرد. این دستورالعمل‌ها که بر الگوپردازی از رویکرد سیاست خارجی سوئد طراحی شده است، بر سه هدف کلی تمرکز دارند: حقوق برابر برای زنان و دختران، نمایندگی عادلانه در تمامی حوزه‌های اجتماعی و دسترسی برابر به منابع برای زنان و دختران (رویکرد حقوق، نمایندگی و منابع) (Brechenmacher, 2023: 2-3).

برای دستیابی به این اهداف، سیاست خارجی فمینیستی آلمان سه حوزه عملیاتی اصلی را مشخص کرده است: جریان‌سازی جنسیتی، بودجه‌بندی جنسیتی و تنوع درونی. در حوزه جریان‌سازی تأکید شده است که آلمان باید بر برابری جنسیتی و حقوق زنان در تمامی بخش‌های روابط خارجی از جمله صلح و امنیت، واکنش‌های بشر دوستانه، سیاست حقوق بشر، دیپلماسی اقلیمی، سیاست انرژی، تجارت، سرمایه‌گذاری و دیپلماسی فرهنگی و عمومی تمرکز کند. همچنین اعلام شده است که یک سفیر زن برای اجرای سیاست خارجی فمینیستی منصوب خواهد شد تا به پیشبرد روند اجرایی آن کمک کند. فراتر از تعیین اهداف کلی سیاست خارجی فمینیستی، تا سال ۲۰۲۵ وزارت خارجه متعهد شده است که حداقل ۸۵ درصد از کمک‌های مالی خود را به پروژه‌هایی اختصاص

1. Annalena Baerbock

2. Svenja Schulze

دهد که برابری جنسیتی هدف ثانویه‌شان است و حداقل ۸ درصد از این کمک‌ها را به پروژه‌هایی اختصاص دهد که به‌طور مستقیم هدف اصلی آن‌ها برابری جنسیتی است. این رقم نشان‌دهنده یک جهش قابل توجه نسبت به دوره ۲۰۱۹-۲۰۲۰ است (Brechenmacher, 2023: 3).

در کنار اهداف مالی، بر افزایش سهم زنان در سطوح ارشد تصمیم‌گیری نیز تأکید شده است. دولت اولاف شولتز نیز در این زمینه گام‌هایی برداشته است؛ برای نمونه بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۲، سهم زنان در پست‌های مدیر کل در وزارت خارجه فدرال از ۲۱.۹ درصد به ۳۶.۴ درصد و در میان روسای نمایندگی‌های خارج از کشور از ۱۹.۴ درصد به ۲۷.۱ درصد افزایش یافته است (Brechenmacher, 2023: 3). این تغییرات نشان‌دهنده تمایل رو به رشد آلمان برای ترویج برابری جنسیتی در سطوح رهبری و تصمیم‌گیری در عرصه سیاست خارجی است.

ث- اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا نیز در سال‌های اخیر توجه ویژه‌ای به سیاست خارجی فمینیستی نموده است. مقامات و اندیشکده‌ها و مراکز پژوهشی اتحادیه با توجه به اینکه رویکردهای سنتی به سیاست خارجی که مبتنی بر سیستم‌های مردسالارانه هستند دیگر پاسخگوی نیازها و تحولات پویای ژئوپلیتیکی جدید نیستند، بر اتخاذ یک رویکرد مترقی‌تر در سیاست خارجی آن هم از طریق گنجاندن فمینیسم و برابری جنسیتی اصرار ورزیده‌اند (Burni & Thissen, 2024). بنابراین، این اتحادیه نیز همگام با سایر کشورهای اروپایی بر لزوم اتخاذ یک سیاست خارجی فمینیستی تأکید کرد که چشم‌اندازی متفاوت، جامع‌تر و مبتنی بر تمرکز بر زنان و گروه‌های حاشیه‌نشین در حوزه امنیت داشته باشد.

مقامات اتحادیه اروپا با اشاره به آمارهای مربوط به مشارکت زنان در مأموریت‌های بین‌المللی که در فاصله سال‌های ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۸، تنها ۳ درصد از میانجی‌گران، ۴ درصد از امضاکنندگان و ۱۳ درصد از مذاکره‌کنندگان در مذاکرات مختلف، زن بوده‌اند؛ خواستار آن شدند که زین پس این اتحادیه در تعاملات با دولت‌ها، سازمان‌های فراملیتی، نهادهای

جامعه مدنی و جنبش‌های مختلف، بایستی بر برابری جنسیتی به عنوان یکی از اولویت‌های اصلی تمرکز کند (Adbahr & Mittelhammer, 2020).

ج- ناتو

در فاصله ۳۱ اکتبر تا ۲ نوامبر ۲۰۲۳، کارشناسان، رهبران نظامی ارشد و رؤسای ستاد کل ناتو کنفرانسی با عنوان «چشم‌انداز جنسیتی و فعالیت‌های توسعه جنگ ناتو» برگزار کردند. در این کنفرانس، آنها بر اهمیت ادغام دیدگاه جنسیتی در تمامی ماموریت‌ها و فعالیت‌های ناتو تأکید و اعلام کردند که این رویکرد می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر قدرت نظامی و اثربخشی کلی ناتو داشته باشد. شرکت‌کنندگان همچنین بر ضرورت بهره‌گیری از دیدگاه جنسیتی در مدیریت بحران اوکراین و جنگ شناختی ناتو تأکید کردند. در ادامه، آنها خاطرنشان ساختند که نگاه جنسیتی می‌تواند در ارتقای توانمندی‌های علمی و تقویت قابلیت‌های بازدارندگی و دفاعی ناتو و بهبود کارآمدی عملیات‌های نظامی این سازمان نقش مهمی ایفا کند (www.act.nato).

ج- آمریکا

هیلاری کلینتون، وزیر خارجه اسبق آمریکا، به عنوان نخستین فردی که زنان را محور سیاست خارجی ایالات متحده قرار داد و تأکید بر افزایش حضور زنان در مناصب سیاسی داشت، نقش قابل توجهی در این روند ایفا کرد. او معتقد بود که رهبری زنان به تقویت همکاری و ثبات جهانی کمک می‌کند و با برنامه‌هایی مانند جایزه بین‌المللی زنان توسط وزارت خارجه و جایزه زنان برای صلح، تلاش کرد تا قدرت و جسارت زنان در سطح جهان افزایش یابد (Moaveni, 2022, Graham, 2021).

در آگوست ۲۰۱۹، گروهی از کارشناسان سیاست خارجی و حامیان برابری جنسیتی آمریکا در طی سه روز گردهم آمدند و پیش‌نویس اولیه‌ای برای سیاست خارجی فمینیستی آمریکا تدوین کردند. این گروه با بررسی سیاست‌های خارجی فمینیستی کشورهای دیگر و جمع‌آوری دیدگاه‌های بیش از ۱۰۰ فعال فمینیستی از بیش از ۴۰ کشور، الگوی استاندارد برای سیاست خارجی فمینیستی ارائه دادند. رویکردهای اصلی این سیاست

شامل دیپلماسی، دفاع، کمک‌های خارجی، تجارت، تغییرات اقلیمی، سلامت و حقوق جنسی و باروری بود.

در تابستان ۲۰۲۰ در پایان دوره اول ریاست جمهوری ترامپ؛ وزارت دفاع، امنیت داخلی و آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا برنامه‌هایی را منتشر کردند که بر توانمندسازی زنان تأکید داشتند و نقش زنان را در امنیت و توسعه جهانی تقویت می‌کردند (Lal & Graham, 2021).

جو بایدن در دوره ریاست جمهوری خود، اولین «شورای سیاست‌گذاری جنسیتی» در کاخ سفید را ایجاد کرد و متعهد شد که رویکردی جامع برای ترویج برابری و برابری جنسیتی در سطح جهانی اتخاذ نماید. در ۴ ژانویه ۲۰۲۲، استراتژی آمریکا درباره امنیت اقتصادی زنان اعلام شد و دولت بایدن اطمینان داد که زنان و دختران با تمام تنوع‌شان در سراسر جهان، باید فرصت‌های مساوی برای مشارکت در رشد اقتصادی و بهره‌مندی از منافع آن داشته باشند (Fotovat, 2023).

از زمان صدور فرمان اجرایی ۱۴۰۲۰ جو بایدن که بر برابری جنسیتی به عنوان اولویت اصلی دولت آمریکا تأکید کرد، این کشور در سال مالی ۲۰۲۳ بیش از ۲۱۶ میلیارد دلار برای ترویج برابری جنسیتی اختصاص داده است. مقامات کاخ سفید با جمع‌آوری زنان صلح‌ساز از سراسر جهان، بر اهمیت فراگیر بودن صلح‌سازی محلی تأکید دارند. در چارچوب این برنامه‌ها، ۴۵۲ زن از جنوب صحرای آفریقا مورد حمایت قرار گرفتند و ۵۱۸۷۹ نفر در برنامه‌های افزایش دسترسی به منابع اقتصادی مولد و ارتقای امنیت اقتصادی زنان مشارکت کردند (Fotovat, 2023).

علاوه بر این تأکید شده است کشورهایی که اقدام به اخراج یا تبعیض علیه جامعه ال‌جی‌بی‌تی انجام دهند، باید در چارچوب اصول حقوق بین‌الملل و حقوق بشر مورد قضاوت قرار گیرند. اصلاحات دیگری نظیر افزایش تعداد مشاوران جنسی، استقرار مشاوران در نیجر و افزایش تعداد زنان در نیروهای دفاع ملی از ۱۰ نفر به ۲۰۰ نفر در یک سال، بخشی از برنامه‌های آمریکا در راستای سیاست خارجی فمینیستی هستند که هدف آن‌ها تقویت ظرفیت امنیتی و دفاعی است (Graham, 2021).

اهداف سیاست خارجی فمینیستی

الف- ایجاد تغییرات عمیق اجتماعی و سیاسی در نظام‌های اقتدارگرا

کشورهایی که سیاست خارجی فمینیستی را به عنوان راهبرد ترکیبی و راهکار اساسی اتخاذ می‌کنند، اهداف متعددی را در نظر دارند. یکی از این اهداف، تغییر سیاست‌های داخلی و خارجی کشورهای هدف است. بر اساس نظرات برخی محققان و کارگزاران سیاست خارجی، توجه به جنسیت می‌تواند به عنوان یک کاتالیزور قوی برای تغییرات عمده و حتی سقوط رژیم‌ها ایفای نقش کند.

در مقاله‌ای با عنوان «چرا دیکتاتورها از دختران می‌ترسند: بازنگری جنسیت و امنیت ملی»^۱، کاتلین جی. مک اینس^۲ و همکارانش به نمونه‌هایی نظیر اعتراضات مادران آرژانتینی در ۱۹۸۷، پس از ناپدید شدن پسران و شوهرانشان و تظاهرات مادران شوروی در ۱۹۸۸ در اعتراض به جنگ افغانستان، اشاره و عنوان می‌کنند که زنان می‌توانند به عنوان عوامل کاتالیزوری برای تغییر و یا سقوط رژیم‌های مخالف سیاست‌های آمریکا عمل کنند (McInnis et al., 2022).

این محققان بیان کردند که جنسیت نقش مهمی در ساخت و ترویج قدرت و هویت‌های اجتماعی دارد. زمانی که ساختارهای قدرت به طور روزمره توسط شهروندان به چالش کشیده می‌شوند، تغییرات عمیق اجتماعی رخ می‌دهد. بنابراین، تمرکز بر مسائل جنسیتی و نقش زنان می‌تواند در به چالش کشیدن ساختارهای اقتدارگرا و نظام‌های استبدادی مهم باشد، چرا که این نوع نظام‌ها غالباً ساختارهای محافظه کارانه و سنتی در حوزه نقش‌های جنسیتی دارند. علاوه بر این، حتی اگر زنان به عنوان کاتالیزوری مستقیم برای تغییرات اجتماعی عمل نکنند، تمرکز بر جنسیت به عنوان سطح تحلیل، امکان ارائه تصاویر و الگوهای اجتماعی و ساختاری بزرگتر را فراهم می‌آورد. جنسیت می‌تواند به ما نشان دهد چگونه مردان نقش‌ها و

1. Why Dictators Are Afraid of Gils: Rethinking Gender and National Security

2. Kathleen J McInnis, Benjamin Jensen, Jaron Wharton

هویت‌های خود را درک می‌کنند و در سطح فردی و ساختاری چگونه این نقش‌ها و هویت‌ها منعکس، تفسیر و شکل می‌گیرند. این تحلیل‌ها به درک بهتر تصمیم‌گیری‌های داخلی، ایدئولوژی‌های استراتژیک و فرهنگ‌های سیاسی کمک می‌کنند و به ما ابزارهای مهمی برای فهم عمیق‌تر پویایی‌های قدرت و تغییرات در نظام‌های اقتدارگرا می‌دهند (McInnis et al., 2022).

شرلی گراهام، مدیر ابتکار برابری جنسیتی در امور بین‌الملل و استادیار دانشکده الیوت دانشگاه جورج واشنگتن، بر اهمیت جنسیت در استراتژی‌های بازدارندگی، جنگ‌های سیاسی، جنگ‌های منطقه‌ای و رقابت‌های قدرت‌های بزرگ تأکید می‌کند (Graham, 2021). وی معتقد است که «اگر آمریکا بتواند اقدامات و تلاش‌های هماهنگی بیشتری در جهت بهبود حقوق زنان در خارج از کشور انجام دهد، می‌تواند به تغییرات مثبت در جهان امیدوار باشد». همچنین وی برابری جنسیتی را با حکمرانی خوب مرتبط می‌سازد و بیان می‌کند کشورهایی که به استثمار زنان می‌پردازند، بسیار ناپایدارتر هستند (Lal & Graham, 2021).

ب- اصلاح عدم تعادل تاریخی ساختار قدرت

یکی از ویژگی‌های برجسته سیاست خارجی فمینیستی، تمایل دولت‌ها به استفاده از دوتایی‌سازی و یا دوگانه‌انگاری در مفاهیم و واژه‌ها است. سیاست خارجی فمینیستی، لنزی جنسیتی دوگانه‌ای را اتخاذ می‌کند که عدم تعادل‌های تاریخی مردسالارانه، نژادپرستانه و یا نواستعماری قدرت‌های جهانی را که در روابط بین‌المللی بازتولید می‌شوند، تشخیص می‌دهد و تلاش می‌کند این نابرابری‌ها را اصلاح نماید.

در برخی مطالعات، «جنسیت» و سیاست‌های مرتبط با آن به عنوان عرصه رقابت بین دیدگاه‌های جهان‌وطنی و جامعه‌گرا نگاشته شده است. در این قالب ذکر شده است که غرب با بهره‌برداری از مفاهیمی چون حقوق همجنس‌گرایان و برابری جنسیتی، به نوعی به تحمیل منافع و دیدگاه‌های استعماری خود بر کشورهای در حال توسعه و جهان سوم

می‌پردازد. در بررسی‌های راهول رائو^۱ (۲۰۱۰: ۱۷۶) در کتاب «اعتراض جهان سوم: میان خانه و جهان»^۲، در شرح تأثیر رویکردهای غرب در موضوعات مرتبط با حقوق جنسیتی و همجنس‌گرایان آمده است: «تاکید بر حقوق همجنس‌گرایان و نگرانی‌های جنسیتی، در واقع ابزاری است برای تسهیل و یا تحمیل دیدگاه‌های غربی بر کشورهای جهان سوم و در حال توسعه». او معتقد است که روایت نژادپرستانه‌ای چون ترویج نجات همجنس‌گرایان توسط غرب، نوعی سیاست جهان‌وطنی است که در مقابل نگرانی‌هایی چون اسلام‌هراسی دامن زده می‌شود و ریشه در منافع استعماری دارد.

مطالعات انتقادی در حوزه سیاست خارجی فمینیستی، عنوان می‌کنند همان‌طور که در گذشته غرب با پدیدآوری و دوتایی‌سازی مفاهیمی نظیر توسعه‌نیافتگی / توسعه‌یافته، جهان اول / جهان سوم، سعی در تحمیل سیاست‌های خود بر کشورهای در حال توسعه داشت، این بار نیز از طریق موضوعاتی چون حقوق همجنس‌گرایان و سیاست‌های جنسیتی، در مقابل ضد همجنس‌گراها و زنان، سیاست‌های استعماری خود را ادامه می‌دهد. این رویکرد همچنان بر ساخت‌گرایانه و ادامه سیاست‌های استعماری است که قصد دارد جوامع دیگر را مطابق با منافع و ارزش‌های غربی بازاندیشی و کنترل کند (Vernon, 2022: 13).

مثال معاصر این روند، میزبانی بریتانیا در سال ۲۰۲۲ از بازی‌های کشورهای مشترک‌المنافع می‌باشد. در این رویداد، بریتانیا با استقبال از افراد دگرباش در ورزش، سعی داشت تصویری پیشرفته و مدرن از خود نشان دهد و بگوید که چگونه از نظر فرهنگی و حقوقی پیشرفته‌تر است و جوامع دیگر باید عقب‌ماندگی‌ها و کاستی‌های خود را جبران کنند (Rahman, 2014: 270).

هوبارد پیل و الینور ویلکینسون^۳ (۲۰۱۵) نیز در تحلیل خود به نمونه المپیک ۲۰۱۲ لندن اشاره می‌کنند و عنوان می‌دارند که دولت بریتانیا در این بازی‌ها از هویت و نماد همجنس‌گرایی برای بازاریابی شهر لندن به‌عنوان شهری تنوع‌پذیر و تساهل‌گرا بهره‌برده است.

1. Rahul Rao

2. Third World Protest: Between Home and the World

3. Hubbard Phil, Eleanor Wilkinson

پ- حل تعارضات و اختلافات بین‌المللی

سیاست خارجی فمینیستی به عنوان یک رویکرد نوین و راه‌حلی مهم برای حل تعارضات بین‌المللی شناخته می‌شود. کشورهایی که این رویکرد را به عنوان ابزاری در قبال مسائل امنیتی و دیپلماسی به کار می‌گیرند، معتقدند اتخاذ سیاست خارجی فمینیستی می‌تواند نقش مؤثری در پایان بخشیدن به منازعات داشته باشد یا کشورهایی که تمایلات تجدیدنظرطلبانه دارند، به سمت کاهش این تمایلات سوق دهد. از دیدگاه اتحادیه اروپا این رویکرد نه تنها راهبردهای جدیدی در فرآیندهای دیپلماتیک ارائه می‌دهد بلکه می‌تواند منجر به یک تغییر پارادایمی در رویکردهای سیاست خارجی شود (Adebahr & Mittelhammer, 2020: 3, Burni & Thissen, 2024: 10).

تعریف فمینیستی از امنیت، تمرکز را از تلاش برای تضمین امنیت مناطق درگیری، به سمت پیشگیری از درگیری معطوف می‌کند. این رویکرد بر اهمیت توجه به ابعاد جنسیتی در تحلیل و طراحی سیاست‌های امنیتی تأکید دارد و معتقد است که درک نیازها و فرصت‌های مرتبط با جنسیت می‌تواند زمینه‌ساز امنیت بلندمدت و منعطف‌تر باشد.

پس از روی کارآمدن بایدن در آمریکا، برخی بر لزوم بکارگیری سیاست خارجی فمینیستی برای تبدیل آمریکا به یک ابرقدرت جنسیتی تأکید کردند. شرلی گراهام در این زمینه عنوان می‌کند که آمریکا با در نظر گرفتن دیدگاه‌های زنان و واقعیت‌های جنسیتی، می‌تواند به جای رویه‌های مداخله‌گرایانه و نظامی، به راه کارهای پیشگیرانه و حل و فصل درگیری‌ها برسد. او مثال می‌زند که در موارد چالش برانگیزی چون بحران انسانی در یمن، روند صلح در افغانستان و اهداف گسترده‌تر امنیت ملی، توجه به توانمندسازی زنان و تحلیل‌های جنسیتی، می‌تواند راهکارهای مؤثرتری نسبت به مداخلات نظامی ارائه دهد (Graham, 2021).

در برخی از مطالعات، مداخلات بشردوستانه بدون درک کامل و منسجم افکار فمینیستی و نگرش‌های دگرجنس‌گرایانه ناقص تلقی می‌شود. در حالی که جریان غالب در رویکردهای مداخله بشردوستانه بر تفکر سازه‌انگاری متکی است و معتقد است که مداخله بشردوستانه با تکیه بر هنجارهای بین‌المللی شکل می‌گیرد (Vernon, 2022)، نمونه‌هایی

چون حملات هوایی آمریکا و انگلیس علیه لیبی در چارچوب قطعنامه ۱۹۷۳ شورای امنیت سازمان ملل، بر اساس هنجار «مسئولیت حفاظت» (R2P) توجیه شده است، اما برخی دیگر بر آنند که امروزه هنجارهای جنسیتی و ارزش‌های فمینیستی، به عنوان ابزارهای مشروعیت‌بخش به استثناگرایی غرب و بخشی از پروژه‌های تمدنی آن تبدیل شده‌اند (Finley, 2011)؛ به عنوان نمونه در حملات هوایی علیه مواضع داعش در غرب آسیا از سال ۲۰۱۵، آمریکا و غرب به قساوت‌هایی صورت گرفته نسبت به مردان همجنس‌گرا به عنوان دلیلی برای مداخلات نظامی و بمباران‌ها خود ذکر کرده‌اند (Vernon, 2022).

در بررسی‌های ورنون (۲۰۲۲)، آمده است که حمایت از دگرباشان جنسیتی به عنوان یکی از ابزارهای نمادین غرب برای مشروعیت‌بخشی به مداخلات و تجاوزات نظامی، وارد فضای گفتمانی و جنگ فرهنگی شده است و قدرت‌های بزرگ از این طریق، رقابت‌های جهانی خود را شکل می‌دهند. در این راستا برخی دیگر عنوان کرده‌اند که ترجمه و ترویج هنجارهای بین‌المللی فمینیستی از سوی کشورهایمانند سوئد، کانادا، فرانسه و مکزیک در جهت پیشبرد اهداف قدرت نرم آنها نقش مهمی ایفا می‌کند. این کشورها، نابرابری‌های جنسیتی را عامل مشکلات جهانی قلمداد کرده و راه‌حل‌های خود را نیز اصلاح و غلبه بر این نابرابری‌ها می‌دانند (Zhukova et al., 2021).

ایران؛ آزمون سیاست خارجی فمینیستی در نظریه و عمل

این پرسش که چگونه می‌توان زمینه را برای ایجاد تغییر در ایران فراهم کرد، دهه‌ها است که ذهن محققان را به خود مشغول کرده است (Paidar, 1995, Barlow & Akbarzadeh, 2008, Tajali, 2022). پس از فوت مهسا امینی در تاریخ ۱۴ سپتامبر ۲۰۲۲ و به دنبال آن شعار «زن، زندگی، آزادی» که به عنوان یک نماد در سطح داخلی و بین‌المللی مطرح گردید، امکان حمایت از زنان و جامعه مدنی در ایران را توسط غرب به عنوان یک استراتژی افزایش داد. در این راستا برخی محققان که پیشنهاد کرده‌اند با همراهی گروه‌های مخالف و زنان دیاسپورای ایران در خارج و داخل، می‌توان زمینه تغییر رژیم در ایران را فراهم کرد (Barlow et al., 2024: 1344-1346). این تحولات،

اروپا و آمریکا را به بهره‌گیری از فرصت‌های بدست آمده برای ایجاد تغییر در ایران ترغیب کرد. بنابراین بعد از سال‌ها استفاده از ابزارهای اقتصادی مانند تحریم و ابزارهای سیاسی و فرهنگی از جمله جنگ نرم، جنگ شناختی و برخی رویکردهای دیگر، به فمینیسم به عنوان ابزار یا چارچوبی برای تغییر در سیاست داخلی و خارجی ایران نگاه کردند. غرب از این مفهوم، اهداف و مقاصد زیادی را دنبال می‌کند که در ادامه به مهمترین آنها اشاره می‌شود:

ب- رمزگشایی از روابط و ساختارهای قدرت در ایران از طریق برساخته‌های

جنسیتی

در رویکرد فمینیستی به سیاست خارجی، مفاهیمی مانند «مردانگی»، «زنانگی» و معانی و انگاره‌های مرتبط با آن‌ها، نقش مهمی در تحلیل و تصمیم‌گیری‌های سیاسی ایفا می‌کنند. چنین تحلیلی به افشای محرک‌ها و منافع پنهان در بازی‌های قدرت کمک می‌کند و فهم بهتری از علل ریشه‌ای درگیری‌ها و نابرابری‌های ساختاری ارائه می‌دهد. هدف نهایی، طراحی و ترویج سیاست‌هایی است که به جای درمان علائم، به علل و ریشه‌های اصلی مشکلات بپردازند و راه‌حل‌هایی پایدار ارائه دهند.

سیاست خارجی جنسیتی تلاش می‌کند تا برساخته‌های جنسیتی و تقابل‌های دوجانبه مانند زنانه/مردانه، ضعیف/قوی، عقلانی/احساسی و دیگر دوگانه‌ها را برجسته کند. این رویکرد می‌کوشد تا مسائل قدرت و این تقابل‌ها را در داخل و بین دولت‌ها بازکاوی کند و آن‌ها را به عنوان عوامل اصلی در شکل‌گیری سیاست‌ها و روابط بین‌المللی تحلیل نماید. اروپا که در سال‌های اخیر پیش‌قراول سیاست خارجی فمینیستی علیه ایران است، تأکید دارد که نگاهی یک‌جانبه و صرفاً مبتنی بر امنیت سخت و در چارچوب آمریکا نمی‌تواند تصویر کاملی از روابط قدرت و جنسیت ارائه دهد. بلکه تحلیل جامع از پویایی‌های ساختاری و فرهنگی از جمله زبان، شیوه‌های سیاست‌گذاری و مفاهیم مربوط به مردانگی و زنانگی، ضروری است و بر اساس اینها است که می‌توان سیاست خارجی و فضای سیاسی ایران را تشخیص داد و تحلیل کرد (Adebahr & Mittelhammer, 2020b: 15).

میتلهامر و ادی باهر با توجه به این موضوع بیان می‌کنند که در مواجهه با ایران، بایستی بر

الگوهای نابرابری متقاطع توجه داشت. به عنوان مثال چگونه یک شخص همزمان به دلیل این که هم «زن است و هم کرد»، و یا هم «جوان است و هم تراجنسیتی»، ممکن است با سطح چندلایه‌ای از محرومیت و تبعیض مواجه شود (Mittelhammer & Adebahr, 2023). در واقع بحث اصلی آنها این است که برای درک ساختارهای قدرت در ایران، در گام نخست بایستی به تقاطع عوامل مختلف هویتی توجه کرد.

در تحلیلی دیگر، برخی استدلال می‌کنند که ایران از زبانی به شدت جنسیت زده، ملی‌گرایانه و پدرسالارانه استفاده می‌کند و با تأکید بر مواردی چون آبرو، عزت؛ از لزوم محافظت از فرزندان خود (دانشمندان هسته‌ای) در برابر بیگانگان (بازرسان بین‌المللی)، شباهت‌های بلاغی، کلیشه‌های جنسیتی، زن و مرد و مفاهیم جنسیتی صلح و امنیت را برجسته می‌کند. در نتیجه بعد از اینکه سال‌ها تحریم و مذاکرات بی‌نتیجه، عایدی برای اروپا نداشته است، بایستی اولویت را از گفتمان امنیتی‌سازی اجباری به گفتمان ترویج دموکراسی و دیپلماسی فرهنگی سوق داد. با استفاده از اینها اروپا می‌تواند خود را به عنوان بازیگری خستگی‌ناپذیر، سخاوتمند و هنجارمند به تصویر کشد و در مقابل رهبری ایران را «غیرقابل اعتماد» و «غیر قابل پیش‌بینی» نشان دهد (Adebahr & Mittelhammer, 2020b: 12-13).

اتحادیه اروپا از سال ۱۹۹۸، گفتگوهای انتقادی و رسمی خود را با ایران در زمینه‌هایی مانند مقابله با تروریسم، کنترل سلاح‌های کشتار جمعی و مسائل منطقه‌ای آغاز کرد و این روند، هرچند به اعتقاد آنها به اصلاحات داخلی در ایران کمک کرد، اما تحلیل جنسیتی از روابط ارائه نداد. بیانیه کمیسیون اروپا در سال ۲۰۰۱ که بر موضوع حقوق بشر تمرکز داشت، اما به موارد خاصی چون مدافعان حقوق بشر، زندانی‌ها و فعالان زن اشاره‌ای نکرد. همچنین استراتژی پارلمان اروپا در سال ۲۰۱۶ هر چند به نقش زنان و برابری جنسیتی اشاره کرد، اما با این حال، مسائل جنسیتی در انتهای فهرست بیش از پنجاه نکته‌ای آن قرار داشت. از این رو اتحادیه اروپا بر تفکر و استراتژی جدید در قبال ایران از طریق تحلیل ساختاری قدرت و محوریت قرار دادن امنیت انسانی و حقوق بشر در رأس همه تصمیم‌گیری‌ها برای حل بسیاری از مسائل بنیادی و ریشه‌ای اختلاف با ایران می‌نگرد (Adebahr & Mittelhammer, 2020b).

ب- ایجاد تحول و تغییرات اجتماعی در ایران (انقلاب فمینیستی)

در سیاست خارجی فمینیستی، برابری جنسیتی به عنوان شاخصی مهم برای ارزیابی صلح آمیز بودن یک دولت در داخل و خارج از مرزهای آن در نظر گرفته و عنوان می‌شود در جایی که حقوق زنان مورد مناقشه قرار گیرد یا نقض شود، امنیت و ثبات نیز در معرض تهدید قرار می‌گیرند.

برخی از افرادی که خواهان نگاه جدی‌تر آلمان نسبت به ایران هستند، بعد از اغتشاشات و ناآرامی‌های ۱۴۰۱، با توجه بر اینکه تغییرات در ایران می‌تواند بر پایه انقلاب فمینیستی صورت گیرد، بر نقش مهم جنسیت و زنان در پیشبرد این سیاست بسیار تأکید کردند (Mirzaei & Talenian, 2022, Slam et al., 2023). در سیاست فمینیستی آلمان نسبت به ایران، حفظ تماس مستمر با نمایندگی‌های دیپلماتیک، به رسمیت شناختن و حمایت از جامعه مدنی متخصص و همچنین ایجاد سازوکارهای موثر برای منعکس کردن و شنیدن صدای جامعه مدنی از اهمیت بالایی برخوردار است. زیرا طرفداران این رویکرد معتقدند که قطع کانال‌های دیپلماتیک می‌تواند مانع از انتقال پیام این سیاست از سوی دولت‌های غربی و ترویج رویکرد فمینیستی در مقابله با ایران شود. همچنین دولت آلمان به نقش گروه‌های ایرانی و دیاسپورا، تسهیل ویزا و پناهندگی، و گزارش‌های سیاسی در مورد نقض حقوق بشر در ایران، اهمیت ویژه‌ای قائل است (Parkes et al., 2023).

اتحادیه اروپا نیز به عنوان یکی دیگر از بازیگران فعال در حوزه سیاست خارجی فمینیستی علیه ایران، پس از ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱، با تأکید بر اینکه که زمان تغییر پارادایم در رویکرد اروپا نسبت به ایران فرا رسیده است و تغییرات در این کشور می‌تواند بر مبنای مفهوم انقلاب فمینیستی شکل گیرد، خواهان آن شد که صداهاى جامعه مدنی و شبکه‌های زنان فعال در ایران باید در مرکز استراتژی‌های این اتحادیه قرار گیرند (Adebahr & Mittelhammer, 2020).

در ایالات متحده آمریکا کریستین هندرسون، پژوهشگر وابسته به طرح پیشگیری از جنگ در پورتلند، اورگان، اظهار داشت: «اگر قصد داریم به جای راه‌حل‌های نظامی، از روش‌های جایگزین برای ایجاد صلح پایدار میان ملت‌ها بهره‌مند شویم، باید اولویت را به دیپلماسی بدهیم و در این مسیر، جامعه مدنی ایران باید هدف قرار گیرد. در نهایت، ایشان تأکید می‌کند که به جای سیاست فشار حداکثری، ضرورت دارد استراتژی فمینیستی در قبال ایران در پیش گرفته شود (Henderson, 2019).

بطور کلی با توجه به چالش‌هایی که غرب در رابطه با ایران دارد، «جنسیت» به‌عنوان یکی از خطوط مقاومت در برابر هنجارهای سنتی، محور اصلی قرار گرفته است و این نقش در استراتژی‌های دیپلماتیک و سیاست‌های حمایتی این کشورها جایگاهی ویژه یافته است.

پ- بازنگری در رویکردهای امنیتی در قبال ایران (از امنیت سخت و دولت‌محور به امنیت انسانی)

در رویکرد سیاست خارجی فمینیستی، عنوان می‌شود که نمی‌توان همه مسائل امنیتی را تنها از طریق ابزارهای نظامی حل کرد. این رویکرد به علل ریشه‌ای درگیری و خشونت می‌پردازد و به سمت رویکردی جامع‌تر در مفهوم امنیت حرکت می‌کند. هدف اصلی آن، تغییر سیاست‌گذاری و نگرش (بین‌المللی) در بلندمدت از طریق گنجاندن صداهای متنوع و با اولویت دادن به امنیت انسانی است.

در دیدگاه فمینیستی، به مسأله سلاح‌های هسته‌ای و پیامدهای بلندمدت آن بر انسان نیز پرداخته می‌شود. تحلیل فمینیستی، رویکردی هنجاری است که هدف آن ترویج منطق بازدارندگی و اتحاد جهانی در مبارزه علیه سلاح‌های کشتار جمعی به‌ویژه سلاح‌های هسته‌ای می‌باشد. در مورد ایران، این رویکرد بر این باور است که تمرکز غالب در سیاست‌های مربوط به برنامه هسته‌ای کشور، بر تصورات محدود و غالباً امنیتی و نظامی استوار است. از این رو پیشنهاد می‌کند که به جای روی آوردن صرف به راه‌حل‌های نظامی، راه‌حل‌های نرم مبتنی بر رویکردهای امنیت انسانی اتخاذ شود؛ چرا که رهایی از تهدید

فوری هسته‌ای، خود حقی اساسی و بنیادین برای بشر محسوب می‌شود (Adebahr & Mittelhammer, 2020ab).

در این راستا توافق ۲۰۱۵ که به عنوان یک نقطه عطف دیپلماتیک مهم تلقی می‌شود، نه تنها از منظر دیپلماسی بلکه از دیدگاه فمینیستی نیز حائز اهمیت است؛ چرا که در آن بر اهمیت حقوق بشر و اثرات بلندمدت آن بر امنیت انسانی تأکید شده است. بر این اساس در تلاش‌های دیپلماتیک برای مدیریت چالش‌های هسته‌ای، باید این حقوق و مفاهیم انسانی لحاظ شوند و مقابله با تهدیدهای هسته‌ای در قالب یک رویکرد جامع و انسانی صورت گیرد (Adebahr and Mittelhammer, 2020ab).

در اتخاذ رویکرد فمینیستی اروپا و آمریکا در قبال ایران، قبل از هر چیز به نقض‌های گسترده حقوق بشر توجه می‌شود. این نقض‌ها شامل نقض حقوق کودکان، حقوق زنان، موارد اعدام، خشونت علیه تظاهرکنندگان، دستگیری‌های خودسرانه فعالان جامعه مدنی و روزنامه‌نگاران است. همچنین در تمامی تحلیل‌ها میزان تاثیر سیاست‌ها و اقدامات ایران بر گروه‌های حاشیه‌نشین و اقلیت‌هایی مانند کرد، بلوچ، بهایی‌ها، پناهندگان افغان و دیگر گروه‌های آسیب‌پذیر به شدت مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرند.

ابزارها، تکنیک‌ها و اقدامات غرب علیه ایران در چارچوب سیاست خارجی فمینیستی

جمهوری اسلامی ایران به دلیل نوع نظام سیاسی و مذهبی حاکم، همواره یکی از اهداف سیاست خارجی فمینیستی کشورهای غربی بوده است. پس از فوت مهسا امینی در ۱۴ سپتامبر ۲۰۲۲، کشورهای غربی کوشیدند از ابزارهای مختلف برای اعمال فشار بر جمهوری اسلامی ایران استفاده کنند. نگارنده با بررسی و تحلیل محتوای مکتوبات خارجی، به طور کلی این تاکتیک‌ها، ابزارها و اقدامات را در راستای رویکرد فمینیستی نسبت به ایران تشخیص داده است:

۱- فشار دیپلماتیک و رسانه‌ای با استناد به نقض حقوق زنان، به منظور محکوم‌سازی ایران در نهادهای بین‌المللی. این اقدامات در نهایت منجر به صدور قطعنامه‌ای علیه ایران در شورای حقوق بشر سازمان ملل شد و عضویت ایران در کمیسیون مقام زن را به تعلیق کشاند. علاوه بر این، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

* بیانیه‌های وزرای امور خارجه زن کشورهای کانادا، آلبانی، آندورا، استرالیا، فرانسه، آلمان، ایسلند، کوزوو، لیبی، لیختن‌اشتاین، نیوزیلند و نروژ در تاریخ ۲۶ اکتبر ۲۰۲۲ در حمایت از معترضان ایران؛

* بیانیه گروه بین‌المللی زنان در تاریخ ۳۰ سپتامبر ۲۰۲۲ با امضای بیش از ۸۰ سازمان فعال، دانشگاهیان، وکلا و دیگر فعالان برای لغو ماده ۳۸ قانون مجازات اسلامی ایران؛

* حمایت از ایجاد یک کمیته حقیقت‌یاب توسط سازمان ملل در اواسط اکتبر ۲۰۲۲، توسط اتحادیه بین‌المللی زنان برای صلح و آزادی، گروه‌های حقوق بشری، عفو بین‌الملل و دیده‌بان حقوق بشر (Parsa, 2022)؛ از جمله این اقدامات، نمونه‌هایی از فشار دیپلماتیک غرب هستند؛

۲- تمرکز رسانه‌ای گسترده بر وضعیت زنان در کشورهای خاص از جمله ایران و افغانستان به منظور جلب توجه افکار عمومی و فشار بین‌المللی؛

۳- مستندسازی نقض حقوق بشر در ایران از طریق منابع گوناگون بین‌المللی به‌ویژه با اعطای گرنت موقوفه ملی دموکراسی^۱ به شرکای ایرانی و جامعه مدنی داخلی و خارج کشور؛ یک نمونه معتبر در ایالات متحده، مرکز اسناد حقوق بشر^۲ است که با حمایت مالی وزارت امور خارجه آمریکا و منابع خصوصی و کانادا به ارائه گزارش‌های مربوط به نقض حقوق بشر به‌ویژه حقوق زنان در ایران می‌پردازد؛

۴- دعوت از فعالان زن مخالف ایران برای سخنرانی در پارلمان‌ها یا کنفرانس‌های غربی به عنوان ابزارهایی برای جلب توجه و فشار دیپلماسی؛

1. National Endowment for Democracy (NED)

2. Iran Human Rights Documentation Center (IHRDC)

۵- تحریم‌های هدفمند با پوشش حقوق بشری به‌عنوان بخشی از چارچوب سیاست فشار گسترده‌تر؛ برای مثال، اقدام قضایی/دیپلماتیک آمریکا در روز جهانی زن (۸ مارس ۲۰۲۳) که منجر به تحریم برخی مقامات زندان، نیروی انتظامی و نهادهای حکومتی ایران شد؛

۶- حمایت مالی و اعطای بودجه به NGOهای فمینیستی در تبعید یا داخل کشور از طریق نهادهایی مانند USAID، GIZ، NED و سایر منابع. کانال‌های اصلی ارائه کمک به جامعه مدنی ایران از طریق صندوق دموکراسی منطقه‌ای خاور نزدیک^۱، NED و USAID تأمین می‌شود؛

گزارش‌ها نشان می‌دهند که از سال ۲۰۰۹ تاکنون مقدار قابل توجهی از بودجه کنگره آمریکا به برنامه‌های دموکراسی در منطقه اختصاص یافته است که بخشی از آن هزینه فعالیت‌های مرتبط با ایران را تشکیل می‌دهد. برای سال مالی ۲۰۲۴، دولت بایدن درخواست کرده است که بودجه NERD به میزان ۶۵ میلیون دلار افزایش یابد که دست کم ۱۶.۷۵ میلیون دلار آن برای آزادی دسترسی به اینترنت تخصیص یابد؛ (Klarenberg, 2025).

۷- پروژه‌های آموزشی، رسانه‌ای و سایبری با هدف «توانمندسازی زنان» با پیام‌های سیاسی مشخص علیه حکومت؛

۸- استفاده از فمینیسم به‌عنوان گفتمان برتری فرهنگی و نمایش کشورهای غیرغربی به‌عنوان «عقب‌مانده»، «مردسالار» و «ضدزن» در مقابل «متمدن بودن» غرب؛

۹- استفاده از فمینیسم برای توجیه مداخلات سیاسی یا حتی نظامی (همانطور که در برخی گفتمان‌های مداخله‌گرایانه در افغانستان دیده شد: «نجات زنان افغان از طالبان و در ایران نجات زنان ایران»؛

۱۰- مشروط‌سازی روابط دیپلماتیک یا کمک‌های توسعه‌ای به «اصلاحات جنسیتی» برخی کشورها کمک مالی یا حمایت دیپلماتیک را مشروط به اجرای سیاست‌هایی مثل سهمیه زنان در دولت یا رفع محدودیت‌های حجاب کرده‌اند؛

1. Near East Regional Democracy (NERD)

۱۱- ساختن «قهرمانان زن» برای مشروعیت‌زدایی از ایران با تمرکز روی شخصیت‌هایی که علیه ایران فعالیت می‌کنند (مثل نسرین ستوده، مسیح علینژاد، سپیده قلیان، بهاره هدایت و ...). همچنین اعطای جایزه صلح نوبل به نرگس محمدی در سال ۲۰۲۳؛

۱۲- تقویت تصویر «زنان مقاوم در برابر نظام مردسالارانه» به عنوان نماد مبارزه با کل نظام سیاسی کشور ایران؛

۱۳- تصویب قطعنامه‌هایی توسط پارلمان اروپا برای پایان تبعیض قانونی و عملی علیه زنان و دختران، حذف قوانین حجاب اجباری و قانون عفاف و حجاب و آزادی فعالان زن. اتحادیه اروپا در اکتبر ۲۰۲۲ و مارس ۲۰۲۳، تحریم‌هایی علیه افراد و نهادهایی که در نقض حقوق بشر زنان دخیلند از جمله قوه قضائیه، کمیسیون فرهنگی مجلس، سازمان‌هایی که آزادی بیان و تجمع را محدود کرده‌اند، وضع کرده است؛

۱۴- حمایت از نهادهای جامعه مدنی، رسانه‌ها و سازمان‌های مستقر در داخل یا خارج ایران از طریق مؤسسه توانا، مؤسسه آموزش الکترونیکی جامعه مدنی ایران^۱ با ارائه دوره‌ها و منابع آموزشی حقوق بشر، حقوق زنان، آموزش سیاسی، امنیت دیجیتال و فعالیت مدنی به زبان فارسی. این مؤسسه آموزشی و مدنی که بنیان‌گذاران آن اکبر عطری و مریم معمار صادقی هستند، توسط وزارت خارجه ایالات متحده، همچنین وزارت خارجه هلند و کشورهای دیگر تأمین مالی می‌شود.

نتیجه‌گیری

در این مقاله سعی شد تا به تحلیل سیاست خارجی فمینیستی به عنوان ابزاری نوین برای پیشبرد اهداف سیاست خارجی پرداخته شود. هدف اصلی این تحقیق، ترسیم مفروضات و اصول سیاست خارجی فمینیستی و ارزیابی رویکرد کشورهای مختلف در این زمینه و در نهایت، اهداف سیاست خارجی فمینیستی به طور کلی و موردی در قبال ایران بود. یافته‌های تحقیق نشان داد که این رویکرد به رمزگشایی از ساختارهای قدرت، ارتقا و افزایش نمایندگی زنان در سیاست می‌پردازد. به جای تمرکز بر امنیت دولتی، بر امنیت انسانی

1. Tavaana: E-Learning Institute for Iranian Civil Society

تأکید دارد و با گنجاندن صدای زنان و دختران در سیاست خارجی و دیپلماسی، افزایش صلح و ثبات در نظام بین‌الملل را دنبال می‌کند. این رویکرد همچنین به مباحث هسته‌ای و خلع سلاح نیز توجه دارد. در حال حاضر بیش از ۲۰ کشور سیاست خارجی خود را فمینیستی نام‌گذاری کرده‌اند و در سیاست‌گذاری امنیتی ناتو، اتحادیه اروپا، آلمان و ایالات متحده آمریکا این رویکرد بسیار مورد توجه قرار گرفته است.

دیدگاه جنسیتی به ما این امکان را می‌دهد که آنچه که در روابط بین‌الملل، در جنگ‌ها، درگیری‌ها و اختلافات میان غرب و مخالفان آن پنهان مانده، ببینیم. این مفهوم به درک همه‌جانبه سیاست‌های غرب علیه کشورهای روسیه، چین و به‌ویژه ایران کمک زیادی می‌کند. منطق جنسیتی، در دیدگاه غرب در قبال ایران به‌ویژه بعد از ۱۴۰۱ بسیار مهم است. با توجه به مطالب گفته شده در این مقاله، می‌توان نتیجه گرفت که منطق و سیاست خارجی فمینیستی، در رویکرد اصلی غرب علیه ایران، روسیه و چین قرار دارد و غرب بعد از ناکامی در رسیدن به اهداف خود در قبال این کشورها از طریق ابزارهای اقتصادی، سیاسی و نظامی، از آن به منزله ابزاری تکمیلی برای دستیابی به اهداف خود بهره می‌برد. همچنین سیاست خارجی فمینیستی به مثابه یک روایت استراتژیک، در خدمت جنگ میان ارزش‌های غربی و ارزش‌های سنتی قرار گرفته است و غرب با استفاده از آن سعی دارد تا گفتمان هژمونیک نظم نئولیبرال خود را به پیش ببرد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Majid Rohi Dehbenesh

<https://orcid.org/0000-0003-3451-5443>

منابع

- مهدی‌زاده، سیده هاله، نیاکویی، سید امیر، (۱۳۴۲)، «سیاست خارجی فمینیستی در فرانسه، کانادا و سوئد؛ با تأکید بر تجربه سوئد (۲۰۱۴ تا ۲۰۲۲)»، *مطالعات روابط بین‌الملل*، دوره ۲، شماره ۶، صص ۱۶۴-۱۴۵.

- ترو، جکی، (۱۳۹۱)، «زن‌محوری»، در اسکات برچیل، اندرو لینکلتر، جک دانلی، ماتیو پترسن، کریستین رویس-اسمیت، ریچارد دیویتاک و جکی ترو، *نظریه‌های روابط بین‌الملل*، ترجمه حمیرا مشیرزاده و روح الله طالبی آرانی، تهران: میزان.

References

- Adebahr, C & Mittelhammer, B, (2020a), “A Feminist Foreign Policy to with Iran? Assessing the EU's Options”, <https://carnegieendowment.org/research/2020/11/a-feminist-foreign-policy-to-deal-with-iran-assessing-the-eus-options?lang=en¢er=europe>.
- Adebahr, C & Mittelhammer, B, (2020b), “Analyzing the EU's Iran Policy Through the Lens of Feminist Foreign Policy”, <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep27697.6.pdf>.
- Aggestam, K, Bergman R, Annika & Annika K, (2019), “Theorizing Feminist Foreign Policy”, *International Relations*, Vol. 33, No. 1, 23–39.
- Aran, A., Brummer, K, (2024), “Feminist Foreign Policy in Israel and Germany? The Women, Peace, and Security Agenda, Development Policy, and Female Representation”, *European Journal of International Security*, Vol. 9, No. 3, 357–376. DOI: 10.1017/eis.2024.6.
- Barlow, Rebecca & Akbarzadeh. S, (2008), “Prospects for Feminism in the Islamic Republic of Iran”, *Human Rights Quarterly*, Vol. 30, No. 1, 21–40, doi.10.1353/hrq.2008.0009.
- Barlow, Rebecca; Akbarzadeh, Sharam & Nasirpour, Sanaz, (2024), “A Dialogical Appraisal of Diasporic Women’s Work to Impactchange in Iran”, *Third World Quarterly*, Vol. 45, No. 8, 1343–1361.
- Brechenmacher, Saskia, (2023), “Germany Has a New Feminist Foreign Policy, What Does It Mean in Practice?”, March, <https://carnegieendowment.org/research/2023/03>.

- Burni, A., Thissen, L, (2024), “A European Feminist Foreign Policy? The Need for a Progressive and Transformation Approach”, <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2024/02/PB-European-Feminist-Foreign-Policy.pdf>.
- Das, P, (2022), “How to Better Define a Feminist Foreign Policy, Peace Science Digest”, [https:// warpreventioninitiative. org/ peace- science- digest/how-to-better-define-a-feminist-foreign-policy](https://warpreventioninitiative.org/peace-science-digest/how-to-better-define-a-feminist-foreign-policy).
- Davies. S. E & True, J, (2019), “WPS: A Transformative Agenda?”, in Davies and True, *The Oxford Handbook of Women, Peace, and Security*, Oxford University Press, 3-14, [https:// doi. org/ 10.1093/ oxfordhdb/ 9780190638276.001.0001](https://doi.org/10.1093/oxfordhdb/9780190638276.001.0001).
- Graham, S, (2021), “How to Advance a Feminist U.S. Foreign Policy”, <https://www.allianceforpeacebuilding.org/afp-publications/advance-feminist-us-foreign-policy>
- Henderson, K, (2019), “A Feminist Alternative to Trumps Sheet Beating on Iran”, December 20, <https://fpif.org/a-feminist-alternative-to-trumps-chest-beating-on-iran>.
- Finley, C, (2011), “Decolonizing the Queer Native Body (and Recovering the Native Bull-Dyke) Bringing ‘Sexy Back’ and Out of Native Studies’ Closet”, In *Queer Indigenous Studies: Critical Interventions in Theory, Politics, and Literature*, Edited by Qwo Li Driskill, Chris Finley, Brian Joseph.
- Foster, S, A & Markham, S, (2023), *Feminist Foreign Policies in Theory and in Practice, An Introduction*, Taylor & Francis, [https:// doi. org/ 10.4324/9781003295617](https://doi.org/10.4324/9781003295617).

- Fotovat, K, (2023), “Empowering Women Through U.S. Foreign Policy: A Year in Review”, <https://2021-2025.state.gov/empowering-women-through-u-s-foreign-policy-a-year-in-review>.
- Lal, R & Graham, S, (2021), “How a Feminist Foreign Policy Would Change the World”, March 9, <https://theconversation.com/how-a-feminist-foreign-policy-would-change-the-world-152868>.
- Karin A & True, J, (2020), “Gendering Foreign Policy: A Comparative Framework for Analysis”, *Foreign Policy Analysis*, Vol. 16, No. 2. 143–162. <https://doi.org/10.1093/fpa/orz026>.
- Klarenberg, Kit, (2025), “Leaked Documents Expose US Interference Projects in Iran”, <https://thecradle.co/articles/leaked-documents-expose-us-interference-projects-in-iran>.
- Markham, S. A & Foster, S, (July 13, 2024), “Why a Feminist Foreign Policies”, Council on Foreign Relation, <https://www.cfr.org/blog/why-feminist-foreign-policy>.
- McInnis , K. J., Jensen, B & Wharton, J, (2022), “Why Dictators Are Afraid of Gils: Rethinking Gender and National Security”, November 7, [www.https://warontherocks.com/2022/11](https://warontherocks.com/2022/11).
- McInnis, K, Jensen, B, Aldisert, A & Day, A, (2024), “Countering China and Russia, The Hidden Advantages of Women, Peace, and Security”, November 2024, [https:// csis- website- prod. s3. amazonaws.com/s3fs-public/2024-11/241114](https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2024-11/241114).
- Mittelhammer, B & Adabahr, C, (2023), “Woman. Life. Freedom”, A German Feminist Foreign Policy towards Iran, [https:// www. boell. de/ en/2023/01/02/woman-life-freedom-german-feminist-foreign-policy-towards-iran](https://www.boell.de/en/2023/01/02/woman-life-freedom-german-feminist-foreign-policy-towards-iran).

- Mirzaei, D & Talebian, H, (2022), “Iran's Uprisings: A Feminist Foreign Policy Approach”, Number 6, [https:// www. giga- hamburg. de/ en/ publications/ giga- focus/ iran- s- uprisings- a- feminist-foreign-policy- approach](https://www.giga-hamburg.de/en/publications/giga-focus/iran-s-uprisings-a-feminist-foreign-policy-approach).
- Moaveni, A, (7 Feb 2022), “The Big Idea: Can Foreign Policy be Feminist?”, [https:// www. theguardian. com/books/2022/feb/07/the-big-idea-can-foreign-policy-be-feminist](https://www.theguardian.com/books/2022/feb/07/the-big-idea-can-foreign-policy-be-feminist).
- Rahman, N, (2014), “Queer Rights and the Triangulation of Western Exceptionalism”, *Journal of Human Rights*, Vol. 13, No. 3, 274-289, <https://doi.org/10.1080/14754835.2014.919214>.
- Rao, R, (2010), *Third World Protest: Between Home and the World*, Oxford: Oxford University Press.
- Paidar, P, (1995), *Women and the Political Process in Twentieth Century Iran*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Parkes, R, Schirwon, D & Stamm, L, (2023), “Iran Is No Itmus Test for Germanys Feminist Foreign Policy”, <https://ip-quarterly.com/en/iran-no-litmus-test-germanys-feminist-foreign-policy>.
- Parsa, F, (2022), “How International Women's Organizations are Supporting Iran's Protest Movement”, [https:// www. mei. edu/ publications/ how- international- womens- organizations- are-supporting- irans- protest-movement](https://www.mei.edu/publications/how-international-womens-organizations-are-supporting-irans-protest-movement).
- Phil, H & Wilkinson, E, (2015), “Welcoming the World? World? Hospitality, Homonationalism, and the London 2012 Olympics”, *Antipode*, Vol. 47, No. 3, 557–828
- Tajali, M, (2022), *Women’s Political Representation in Iran and Turkey: Demanding a Seat at the Table*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Thompson, L., Patel, G., Kripke, G & O'Donnell, M, (2020), "Toward a Feminist Foreign Policy in the United States", Washington, DC: International Center for Research on Women, https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2020/05/FFP-USA_v11-spreads.pdf.
- Thompson, L, Ahmed, S & Khokha, T, (2021), "Defining Feminist Foreign Policy: A 2021 Update", *International Center for Research on Women* (ICRW), https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2022/01/FFP-2021Update_v4.pdf.
- True, J., Ahmadi, A & Ross, A, (2023), Gender Apartheid in Iran: Foreign Policy Responses, *Australian Feminist Foreign Policy Coalition*, Chrome extension://efaidnbmnnnibpcajpcgglefindmkaj/ https://iwda.org.au/assets/files/AFFPC-Issues-paper-13_Gender-Apartheid-in-Iran-and-FFP.pdf.
- Vernon, P, (2022), "Sexuality, Gender, and Colonial Violence of Humanitarian Intervention", *International Studies Review*, Vol. 24, No. 3, viac035, <https://doi.org/10.1093/isr/viac035>.
- Vernon, P, (2024), "Civilizational Politics at the Commonwealth Games: Identity, Coloniality and LGBTIQ+ Inclusion", *International Political Sociology*, Vol. 18, No. 1, olad024, <https://doi.org/10.1093/ips/olad024>.
- Zhukova, E, Malena Sundström, R & Angstrom, O, (2021), "Feminist Foreign Policies (FFPs) as Strategic Narratives: Norm Translation in Sweden, Canada, France, and Mexico", *Review of International Studies*, Vol. 48, No. 1, 1-22, DOI:10.1017/S0260210521000413.

In Persian

- Mehdizadeh, S. H & Niakoei, S. A, (2023), "Feminist Foreign Policy in France, Canada and Sweden; with an Emphasis on the Swedish

Experience (2014 to 2022)”, *Studies of International Relations Journal*, Vol. 16, No. 2, 145-164. [In Persian]

- True, J, (2012), “Feminism”, in Burchill, Scott, Linklater, Andrew, Devetak, Richard Donnelly, Jack, Paterson, Matthew, Reus-Smit, Christian and Jacqui True, *Theories of International Relations*, Translated by M.Moshirzade and Talebi Arani, Thhran: Mizan Legal Foundation. [In Persian]

استناد به این مقاله: روحی دهنه، مجید، (۱۴۰۵)، «فمینیسم به عنوان ابزار کشورداری؛ تحلیل رویکرد جدید غرب در قبال ایران از دریچه سیاست خارجی فمینیستی»، پژوهش‌های راهبردی سیاست، دوره ۲۸، شماره ۵۶، ۴۰-۱.

Doi: 10.22054/QPSS.2025.86495.3621

Quarterly of Political Strategic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License